
RECENZJE

Duszpasterstwo w Polsce. 50 lat inspiracji Soboru Watykańskiego II, red. Marek Fijałkowski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014, ss. 221. ISBN 978-83-8061-006-4.

Cały Sobór Watykański II – jako wydarzenie, debaty, poszukiwania odpowiedzi na naglące potrzeby współczesności, wreszcie szesnaście dokumentów soborowych – ma charakter duszpasterski. Cenne w publikacji jest podstawowe założenie, że nie chodzi o przeciwstawianie charakteru duszpasterskiego ujęciu doktrynalnemu, gdyż oba te wymiary życia Kościoła są komplementarne, niezbędne jeden drugiemu. Chodzi w niej o zrozumienie jednej i tej samej rzeczywistości: tajemnicy Boga w podwójnym rejestrze: jej transcendencji i jej historycznej immanencji (Fijałkowski, wprowadzenie, s. 13-14).

Książkę rozpoczyna tekst o społecznych i religijnych uwarunkowaniach duszpasterstwa w Polsce (s. 19-39). Ks. Kazimierz Świś (KUL) w sposób precyzyjny zwraca uwagę na współczesne uwarunkowania duszpasterskie. Szczególnie na te, które mogą mieć negatywny wpływ na postawy i zachowania w sferze religijnej i moralnej. Nie wszystkim zjawiskom społecznym nadaje teologiczną kwalifikację znaków czasu. Niemniej jednak podkreśla, że Kościół w swej zbawczej działalności musi je uwzględniać, w myśl sprawdzonej metody: widzieć – ocenić – działać. To ostatnie szczególnie odnosi autor do duszpasterstwa w terenie, do konkretnych wspólnot parafialnych. W pluralizm społeczno-kulturowy wpisują się dziś zróżnicowane potrzeby w zakresie życia religijnego. Według niego strategie duszpasterskie powinny być zarówno kompleksowe, jak i zróżnicowane. Cenne jest, że według autora, błędem byłoby totalne przekreślanie znaczenia religijności ludowej i tradycyjnej, tak ważnej dla wielu ludzi. Jednak troska o jej podtrzymanie nie może w żadnym wypadku oznaczać powielania i utrwalania takich mankamentów religijności, jak selektywne traktowanie prawd wiary, redukcja religii do tradycji kulturowej, mała świadomość sakramentów świętych i okazjonalne ich przyjmowanie. Kościół w Polsce, tak w całościowym wymiarze, jak i na poziomie poszczególnych wspólnot, które też są podmiotami duszpasterstwa, powinien przemyśleć ideę pastoralnego nawrócenia. Istotny jest również wniosek, że jednym z jego kierunków jest przechodzenie od duszpasterskich działań o charakterze wyłącznie konserwującym do posługi zdecydowanie misyjnej.

Drugi tekst, autorstwa ks. Mieczysława Polaka (UAM), zatytułowany: *Duszpasterstwo inspirowane mistagogią jako odpowiedź na współczesne wyzwania duszpasterskie* jest cennym wzbogaceniem książki (s. 41-55). Punktem wyjścia jest dla

autora prawda, że zanim postawi się pytania o konkretne metody duszpasterskie, należy rozpatrzyć teologiczne czy pastoralnoteologiczne zasady, z których te działania wynikają. Praktyka bowiem bez dobrych podstaw teoretycznych jest raczej zagrożeniem niż działaniem zmierzającym w kierunku realizacji określonych celów i przynoszącym zamierzone owoce. Inspiracje mistagogiczne dla współczesnego duszpasterstwa nie stanowią zatem gotowych recept czy instrukcji duszpasterskich. Wpisują się raczej w obszar pastoralnoteologicznych poszukiwań, mających na celu sformułowanie określonych zasad duszpasterskich, opisujących pewien rodzaj duszpasterskiej mentalności. Cenny wniosek – z inspiracji Soboru Watykańskiego i działalności papieża Franciszka – dotyczy apelu o swoiste „mistagogiczne duszpasterskie nawrócenie” (s. 54). Inspirujące naukowo i praktycznie jest opracowanie wyzwań ewangelizacyjnych w świetle pięciu współczesnych fenomenów: ludzkiej autonomii, sekularyzacji, socjalizacji, fenomenu wykorzenienia cywilizacyjnego i fenomenu postmodernistycznej antyewangelizacji, czyli wielopoziomowej konfrontacji z antyreligijnym i antychrześcijańskim obliczem współczesnej kultury (s. 52-53).

Trzeci tekst, bp. Wiesława Śmigła (KUL), zatytułowany: *Pastoralne zadania biskupów w świetle „Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów «Apostolorum successores»”*, to synteza podstawowych zadań biskupów (s. 57-73). Autor przypomina, że w historii Kościoła pojawił się również konflikt dotyczący kompetencji poszczególnych biskupów, a nadrzędnej roli biskupa Rzymu. Ten spór rzutował także na inne relacje, na przykład: biskup–prezbiter–wierni. W początkowych wiekach chrześcijaństwa prezbiterzy pomagali biskupom i uznawali ich zwierzchnictwo. Z czasem jednak rozwinęła się teologia prezbiteratu, która doprowadziła do sytuacji, że święcenia prezbiteratu oceniano wyżej niż święcenia biskupie. W wiekach XII i XIII pojawiali się teologowie, którzy odmawiali biskupstwu charakteru sakramentalnego. Dziś Kościół opracował jasne pastoralne wskazania, które autor syntetycznie opracował, ukazując, że pastoralne zadania są tak ważne, że większości nie przekreśla nawet przejście biskupa na emeryturę. Biskup senior, choć nie posiada już władzy jurysdykcyjnej, cieszy się nadal władzą święceń. Pozostaje członkiem Kolegium Biskupów i jest zobowiązany do troski o Kościół. Cenny artykuł, ukazujący, że dalej uwzględniając ograniczenia wieku i przepisy prawa kościelnego, w swoim nauczaniu biskup senior reprezentuje Urząd Nauczycielski Kościoła, gromadzi wiernych i uświęca w liturgii oraz realizuje w ograniczonym stopniu funkcję pasterską. Artykuł o pastoralnych zadaniach biskupów wskazuje na przewodnika dynamicznego, a jednocześnie wrażliwego na los innych. Ukazuje też pewne walory ludzkie, ale przede wszystkim uwypukla *novum* soborowe, czyli zaakcentowanie służebnego charakteru biskupstwa oraz wypracowanie zasad realizacji tej posługi (s. 73).

Kolejny tekst, autorstwa ks. Wiesława Przygody (KUL), jest aktualny i podejmuje wiele istotnych problemów dotyczących wyzwań pastoralnych dla prezbiterów (s. 75-99). Autor zauważa, że wielu prezbiterów przeżywa współcześnie

kryzys swojej tożsamości kapłańskiej albo frustracje z powodu niepowodzeń w posłudze duszpasterskiej. Wielu bardzo boleśnie przeżyło nagłośniony w mediach skandal pedofilii w szeregach kapłańskich. Główny problem zawarł autor w pytaniu: Jakie są aktualne wyzwania duszpasterskie, stojące przed prezbiterami posługującymi w Kościele w Polsce? Ks. Przygoda dokonał wyboru i syntezy w kluczu soborowej wizji Kościoła, pojętego jako *communio* i *missio*. Istnieją bowiem wyzwania pastoralne, wynikające z obowiązku zaangażowania księży w urzeczywistnianie komunijnego modelu Kościoła, a także z obowiązku wypełniania zadań w ramach podstawowych funkcji zbawczych Kościoła. Autor – w duchu papieża Franciszka – ukazał, że „Kościół to nie biurokratyczna instytucja, ale historia miłości” (Franciszek, *Homilia podczas Mszy św. w Domu św. Marty*, 24.04.2013).

Ks. Edmund Robek SAC (UKSW) w tekście *Diakon jako podmiot duszpasterstwa* (s. 101-114) ciekawie poznawczo ukazuje, że stały diakonat bywa niekiedy niesłusznie pojmowany jako jedna więcej spośród „posług” dostępnych ludziom świeckim. Sprzyja takiemu rozumieniu przytoczona przez Sobór Watykański II starożytna formuła: na diakonów nakłada się ręce „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi” (KK 29). Dokładne zrozumienie sensu tej starożytnej formuły nastrocza trudności także współczesnym teologom. Nic więc dziwnego, że jasna i nieprzekraczalna dotąd granica między stanem kapłańskim i świeckim ulega w świadomości wiernych stopniowemu zacieraniu się. Tekst ks. Robka syntetycznie ukazuje główne normy diakonatu stałego, które warto poznać.

Szósty tekst, autorstwa ks. Czesława Parzyszka SAC (UKSW), zatytułowany *Duchowość osób konsekrowanych w nauczaniu Jana Pawła II* (s. 115-137) wnosi ważne uzupełnienie analizowanej w książce problematyki. Autor, za św. Janem Pawłem II, ukazał, że Kościół pod żadnym pozorem nie może wyrzec się życia konsekrowanego, ponieważ ukazuje ono wyraziście jego szczególną naturę „obłubieńczą”. To z niego rodzi się nowy zapał i moc do głoszenia Ewangelii całemu światu. Potrzebni są bowiem ludzie, którzy będą ukazywać ojcowskie oblicze Boga i macierzyńskie oblicze Kościoła, którzy będą umieli zaryzykować własnym życiem, aby inni mieli życie i nadzieję. Kościół potrzebuje osób konsekrowanych, które zanim podejmą służbę w takiej czy innej szlachetnej sprawie, pozwalają się przemienić Bożej łasce i stosują się całkowicie do nakazów Ewangelii (zob. VC 105).

Siódmy tekst, autorstwa ks. Dariusza Lipca (KUL), zatytułowany *Apostolskie zaangażowanie laikatu w Kościele w Polsce* (s. 139-160), wychodzi od tezy, że zasadniczą trudnością w zaangażowaniu katolików świeckich w Kościele w Polsce jest przełamanie ich biernej postawy. Składają się na to – według autora – przyczyny obiektywne, takie jak brak czasu spowodowany obowiązkami zawodowymi i rodzinnymi, oraz subiektywne, do których zalicza niechęć do działalności społecznej, wynikającą z postępującej egocentryzacji życia społecznego. Autor uważa, że aby skłonić ludzi świeckich do zaangażowania się w Kościele, należy

przedstawić je jako wartość, która służy nie tylko innym, lecz także samemu angażującemu się i jego bliskim. Jego wniosek jest ważny: niedostateczna formacja świeckich zaangażowanych w Kościele. Ks. Lipiec wskazuje, że konieczna jest formacja integralna, obejmująca wszystkie jej aspekty. Wymogiem czasów obecnych jest również, aby w procesie formacji laikatu zaakcentować problematykę współpracy z duchowieństwem.

Ósmy tekst, autorstwa ks. Zbigniewa Zaremskiego (UMK), już w tytule zawiera postulat: *Apostolat rodziny naglącą potrzebą Kościoła* (s. 161-182). Autor stwierdza jasno, że żyjemy w czasach, w których zubożenie religijne i brak praktycznego odniesienia do Boga coraz bardziej ogarniają współczesne społeczeństwa, stanowiąc dla nich poważne i destrukcyjne zagrożenia. Stąd ważne są jego myśli, dotyczące kwestii: apostołstwa rodziny, dróg jego realizacji oraz wsparcia tego apostołstwa przez Kościół. Ciekawe poznawczo są opracowania przez niego drogi realizacji apostołatu w rodzinie (s. 168-177).

Dziewiąty tekst, autorstwa ks. Bogdana Bieli (UŚ), zatytułowany jest: *Odnowa parafii w świetle eklezjologii komunii* (s. 183-216). Autor, opierając się na dobrych źródłach badanej problematyki, jak pozycje naukowe: E. Firlit, J. Mariańskiego, W. Zdaniewicza, F. Blachnickiego czy Z. Nosowskiego, ukazał przekonująco, że także polska parafia ciągle potrzebuje odnowy. Wnioski są zaczerpnięte od innych badaczy, ale cenna jest ich oryginalna synteza, którą można streścić w punktach: 1. Trzeba chcieć. 2. Trzeba zacząć. 3. Trzeba kontynuować. 4. Trzeba kontynuować. 5. Trzeba nigdy nie kończyć, lecz stale kontynuować. Warto te wnioski poddać dalszej debacie naukowej.

Recenzowana pozycja pod redakcją o. Marka Fiałkowskiego OFMConv jest długo oczekiwaną pozycją naukową. Jest jedną z najlepszych prac zbiorowych podejmujących naukowy wysiłek, zmierzający do odpowiedzi na pytanie: jak Kościół w Polsce przyjął i przyswaja przesłanie Vaticanum II i jak to szczególne wydarzenie XX wieku inspiruje polskie duszpasterstwo? Duszpasterstwo Kościoła, będące realizacją misji zleconej przez Chrystusa, musi wypracować odpowiednią postawę wobec wyzwań, na które napotyka ludzkość, a z nią i Kościół w poszczególnych fazach historii. Przekazując niezmienny depozyt wiary, otrzymany od Chrystusa, nie można bowiem pozostawać obojętnym na radość i nadzieję, smutek i lęk ludzi żyjących w danym czasie, a szczególnie ubogich i uciśnionych. Książka odpowiada na wiele kwestii związanych ze współczesnymi znakami czasu. Często inspiruje do dyskusji, a przecież o to chodzi w nauce.

ks. Andrzej Kiciński, KUL